

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Politiek: mensen, macht en mogelijkheden
Rosenthal, U.

Citation

Rosenthal, U. (1983). Boekbespreking van: Politiek: mensen, macht en mogelijkheden. *Acta Politica*, 18: 1983(3), 388-391. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452389>

Version: Publisher's Version
License: [Leiden University Non-exclusive license](#)
Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452389>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

H. van Hoorn, T. Planken en F. Verbakel, **Politiek: mensen, macht en mogelijkheden**. Amsterdam (Bert Bakker), 1982, 260 p.

I. Inleiding

Ik ben benieuwd hoeveel Nederlanders dit boek, dat in september 1982 als Boek van de Maand werd uitgegeven, hebben aangeschaft. Ik ga ervan uit dat het om een groter aantal gaat dan doorgaans bij literatuur over politieke thema's. Een boek over 'Politiek', dat dank zij de Collectieve Propaganda van het Nederlandse Boek ruime verspreiding krijgt, verdient aandacht van de zijde van politicologen – beoefenaren immers van de wetenschap der politiek. Politicologen trachten op een systematische wijze, langs methodologisch verantwoorde wegen, controleerbare kennis te verwerven en over te dragen inzake politieke verschijnselen. Daartoe hanteren zij bepaalde begrippen in een onderlinge samenhang ('begrippenkader'), ontwerpen zij onderling samenhangende hypothesen omtrent verbanden tussen politieke verschijnselen en trachten zij die te toetsen ('theorieën'). Zij achten zich bij die toetsing gebonden aan zodanige methodologische voorschriften dat de uitkomsten ervan voor anderen controleerbaar zijn en niet afhankelijk zijn van subjectieve factoren (bij voorbeeld politieke voorkeuren). Politicologen besteden, als zij hun vak ernstig nemen, veel aandacht aan het uit elkaar houden van feiten en normen. Hun kenobject provoceert al te gauw tot een onverantwoorde vermenigving van empirische en normatieve uitspraken.

Ik beoordeel 'Politiek': mensen, macht en mogelijkheden' aan de hand van de volgende vraagpunten:

- hoe gaan de auteurs met de kernbegrippen van de politicologie om? Maken zij gebruik van moderne theoretische inzichten omtrent samenhangen tussen politieke verschijnselen?
- zijn de door de auteurs gepresenteerde generalisaties gebaseerd op uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek, en/of gaat het om impressies, intuïtieve zienswijzen of incidentele waarnemingen?
- houden de auteurs empirie en normen (waaronder die van het staatsrecht) uit elkaar?

Met een beoordeling vanuit dit perspectief wordt slechts één weg bewandeld. Ik houd mij verre van een oordeel over de vraag of dit boek door de wijze van schrijven en door de lay-out bij deze en gene belangstelling voor het politieke gebeuren losweekt. Dat is volgens de auteurs hun belangrijkste doel. Daarin kunnen zij slagen, ongeacht de politicologische waarde van hun beschouwingen.

II. Kernbegrippen en theoretische inzichten

In het eerste hoofdstuk ('De politiek bemoeit zich met de mensen') worden noodzakelijkerwijze de begrippen politiek en invloed/macht aan de orde gesteld. Politiek wordt eerst gelijkgesteld met 'de overheid' (blz. 5); daarna heet het, dat iedereen en elke groep voortdurend keuzen maakt en derhalve zonder het te beseffen aan politiek doet (blz. 9). Politicologen herkennen hierin een welbekend debat; de meeste lezers van 'Politiek' zullen het minder gemakkelijk vatten, tenzij

zij op bladzijde 9 aangeland, vergeten zijn wat op bladzijde 5 vermeld stond.

In de beschouwingen over macht – terecht gaan de auteurs niet aan dit begrip voorbij – wordt een onderscheid gemaakt tussen 'machtsbezit' en 'machtsuitoefening' (blz. 34-35). Het had stellig de voorkeur verdiend het in de politicologie gebruikelijke onderscheid te maken tussen machtsmiddelen (potentiële macht) en machtsuitoefening (feitelijke macht). Nu loopt het mis. In het derde hoofdstuk ('Politici onder elkaar') wordt het lezerspubliek op het verkeerde spoor gezet: 'Kennis is macht. Geld vertegenwoordigt macht. Wapens betekenen macht' (blz. 90). Verhelderend en belangrijk zou het zijn geweest de lezers af te helpen van de idee dat het bezit van allerhande machtsmiddelen zonder meer relevant is voor de invloeds- en machtsverhoudingen. Daarbij zou een beschouwing over compliceerende zaken als al dan niet machtsreputaties en anticiperende reacties een zinnige verklaring kunnen aanreiken voor de ingewikkeldheid van de politieke processen. De auteurs hadden in dat verband gebruik kunnen maken van een langzamerhand omvangrijke hoeveelheid onderzoeksmateriaal. Een waarschuwing verdient daarbij dat dat type onderzoeksmateriaal gebaseerd is op elite- en andere interviews en, anders dan de auteurs nogal eens suggereren, geen gegevens omtrent feitelijke, maar wel omtrent vermeende machtsverhoudingen genereert.

Theoretische inzichten

De auteurs besteden eerst aandacht aan de bemoeienis met 'de mensen' (het eerste hoofdstuk 'De politiek bemoeit zich met de mensen'), pas daarna komt de beïnvloeding van de overheid door 'de mensen' aan de orde (het tweede hoofdstuk 'Mensen bemoeien zich met de politiek'). Het lijkt een juiste volgorde. Toch ademen de beschouwingen in sterke mate de sfeer van de jaren zestig en zeventig – 'de maatschappij stelt voortdurend nieuwe eisen aan het politieke systeem' (blz. 43) – en blijven de vraagstukken van de omvang van de publieke sector en van het gebrek aan politieke sturing onderbelicht. Het ontduiken van belastingen, het zwarte circuit en het niet nakomen van regels worden in verband gebracht met de mondigheid van de individuele burger (blz. 65). De auteurs gaan nauwelijks in op de theorie en het onderzoek, die dergelijke verschijnselen relateren aan bovengenoemde vraagstukken.

Een tweede probleem is dat de analyses in dit boek te zeer uitgaan van een twee-partijen nul-som situatie: twee politieke factoren strijden met elkaar; de winst van de één is verlies van de ander. Als Brussel machtiger wordt, wordt Den Haag machtelozer (blz. 43). En: 'de winnaar wordt door de anderen zo snel mogelijk tot verliezer gemaakt' (blz. 156). Ook hier wordt een al te eenvoudige voorstelling van zaken gegeven. Zonder twijfel is het nuttig het politieke proces als een harde strijd om schaarse zaken, inclusief politieke en andere posities, te beschouwen. Maar nog los van de noodzaak tot compromis (door de auteurs op tal van plaatsen besproken), zijn er de voortdurend wisselende coalities, afhankelijkheidsrelaties en ruilverhoudingen, waarbij veel actoren betrokken zijn en/of regulerende of verdelende beleidsuitkomsten centraal staan.

Een derde probleem betreft het feit dat de auteurs een normatief beeld van het politieke proces – ten dele gebaseerd op een staatsrechtelijk kader voor de parle-

mentaire democratie – als uitgangspunt voor hun analyses gebruiken. Ik kom daarop later terug.

III. Zekerheden

Een politicologisch oordeel over de beschouwingen in dit boek zal niet in de laatste plaats bepaald worden door de vraag of de generalisaties over maatschappelijke en politieke verschijnselen wetenschappelijk verantwoord zijn. Zijn zij falsifieerbaar? Zijn zij gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek?

Zoals in de inleiding reeds is aangeduid, abstraheer ik van de context waarin dit boek tot stand is gekomen, en van de niet-wetenschappelijke doelstelling ervan. Dan is van doorslaggevende betekenis dat de auteurs tien wetten formuleren 'die aangeven wat de kern van het politiek bedrijven inhoudt' (blz. 156). Vooral de zesde wet is intrigerend: 'Zekerheden in de politiek bestaan niet'. Het lijkt op de uitspraak van de digitale logicus dat de waarheid in het midden ligt.

Ik beperk mij tot de constatering dat er een groot verschil bestaat tussen de inhoud en de kwantiteit van de zekerheden, welke door de auteurs worden gepresenteerd, en die, welke de politicologie verzameld heeft. Door het boek heen worden stellige uitspraken gedaan, die geheel of deels onbewezen en soms ook amper te bewijzen zijn: het plaatselijk bestuur staat dicht bij de mensen dan 'Den Haag' (blz. 32); 'geweld lokt geweld uit' (blz. 64); 'D'66 wil maar één ding: zoveel mogelijk stemmen' (blz. 91); in het algemeen de motieven en drijfveren van politici en niet-politici.

IV. Empirie en norm

Normen – staatsrechtelijke en andere – spelen een belangrijke rol in het politieke proces. Toch moet men waken tegen de neiging dergelijke normen tot 'politieke feiten' te verheffen, ook wanneer men bij voorbeeld als tweede wet van de politiek 'Politiek is graaien' vastlegt (blz. 156).

In dit boek worden empirie en norm onvoldoende van elkaar onderscheiden, bovengenoemde wet ten spijt. De auteurs tonen zich soms openlijk 'verrast' over invloeds- en machtsverhoudingen, die niet overeenkomen met democratische en/of staatsrechtelijke normen: de macht van ambtenaren (blz. 131); de geringe invloed van de kiezers, die zo verrassend is dat de auteurs de norm letterlijk tot feit verheffen: 'In een democratie zoals Nederland hebben de kiezers uiteindelijk de macht' (blz. 10).

In het derde hoofdstuk – 'Politici onder elkaar' – wordt op heldere wijze en uitvoerig ingegaan op de kabinetsvorming en op de relatie tussen de Tweede Kamer en de regering. Daar ziet men te zelfder tijd ten voeten uit de gevolgen van een vermenging van een normatief en een empirisch perspectief van de Nederlandse politiek. Wie niet zou weten hoe het feitelijk in Den Haag toegaat, zou geloven dat het daar primair gaat om de relaties tussen volksvertegenwoordiging en kabinet. Hij zou dan bedrogen uitkomen. Electorale machtsverhoudingen, omgezet in partijpolitieke rekenkundige formules bij de samenstelling van kabinetten, liggen ten grondslag aan de dominerende posities van de individuele bewindslieden en hun departementen in ons politieke bestel. Politici onder elkaar: nog altijd zijn

dat primair de 'kokers' en pas secundair de ministerraad, het kabinet en de andere integratie-organen.

Met betrekking tot de dominante rol, die de auteurs willen toedenken aan de Tweede Kamer, geldt ten slotte dat niet alleen de wens op sommige plaatsen in het boek de vader van de gedachte is, maar bovendien dat die gedachte op een misverstand inzake de 'soevereiniteit van het parlement' berust. Daarbij past de mededeling van de auteurs dat 'de belangrijkste taak van het parlement' het mede-wetgeven betreft (blz. 22).

V. Conclusies

'Politiek: mensen, macht en mogelijkheden' is hier uitsluitend op zijn politicologische waarde beoordeeld. Het politicologische oordeel is overwegend negatief. De kernbegrippen zijn niet eenduidig omschreven. Zekerheden worden al te gemakkelijk geponeerd. Normen en voorkeuren vertroebelen in een aantal opzichten de weergave van de politieke werkelijkheid. Deze conclusie zal niemand – ook de auteurs niet – verrassen. Het boek is niet door politicologen, maar door (ex-)politieke journalisten geschreven. Het realiseren van het doel dat zij zich met hun boek gesteld hebben staat, zoals gezegd, goeddeels los van het politicologische oordeel. Toch ware het te wensen dat de belangstelling voor de politiek gewekt zou kunnen worden door publicaties, die zowel de toets van de lichtvoetigheid als die van de wetenschap der politiek kunnen doorstaan.

U. Rosenthal

Dezer Jaren. Buitenlands beleid en internationale werkelijkheid. (Uitgeverij In den Toorn) Baarn, 1982, 143 p.

'Ik heb zelf vaak tegen medewerkers gezegd: je moet deze redevoering aanpassen, dit is niet logisch consistent, ik zie het kritisch artikel van Heldring al voor me', aldus ex-minister van Buitenlandse Zaken Van der Stoep in een collage van verschillende interviews over het denken en werk van mr. J. L. Heldring in de bundel 'Dezer Jaren'. Tien jaar lang vervulde Heldring de functie van directeur van het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken en was als zodanig tevens hoofdredacteur van het tijdschrift 'Internationale Spectator'. Bij zijn afscheid onlangs werd hem de bundel 'Dezer Jaren' aangeboden, waarin naast een portret en de collage van verschillende interviews, ook de visie is opgenomen van wetenschappers en beleidsambtenaren op typische Heldring-onderwerpen, zoals moraal en macht, Europese en Atlantische samenwerking, mensenrechten, en ontspanningspolitiek.

Heldring is, mede door zijn column 'Dezer Dagen' in NRC-Handelsblad, een gezaghebbend verschijnsel op het terrein van de Nederlandse buitenlandse politiek. In zijn scherpe, veelal analytische artikelen houdt hij het buitenlands beleid tegen het licht en oordeelt op basis van consistentie en continuïteit. Een oordeel waarmee politici zoals Van der Stoep rekening lijken te houden. Toch ligt het gezag van Heldring minder op het terrein van de concrete besluitvorming en het dagelijks